

Gábor Pusztai

De ‘schrijfster van de Javaanse slaven’

Madelon Székely-Lulofs in de Hongaarse pers

Madelon Székely-Lulofs was één van de beroemdste schrijfsters in de jaren dertig in Nederland. Haar romans *Rubber*, *Koelie*, *De andere wereld* en *Hongertocht* hebben veel weerklank gevonden in de Nederlandse pers. Zij werd vaak geroemd maar ook veelvuldig bekritiseerd. Niet alleen bij rechtse journalisten in de kolonie, zoals Zentgraaff, viel de jonge schrijfster niet in de smaak, maar ook intellectuelen in het moederland zoals Du Perron en Ter Braak dreven de spot met haar werk. *Rubber* werd desondanks (of misschien juist daarom) een bestseller en tegelijkertijd een schandaalboek. Het boek werd ook verfilmd en tevens werd er een toneelbewerking van gemaakt. *Rubber* was het werk dat haar faam bepaald heeft en haar ook internationaal bekend maakte. Het meeste succes oogstte Madelon Székely-Lulofs met haar eerste romans die zij in Hongarije schreef, maar waren deze ook in Hongarije zelf een succes? Was Madelon Székely-Lulofs in het geboorteland van haar echtgenoot, de Hongaar László Székely, een beroemde auteur? Was de Nederlandse schrijfster in het land waar ze tijdens het belangrijkste deel van haar carrière gewerkt en gewoond heeft ook in literaire kringen een bekende figuur?

Medan-Budapest

Na de echtscheiding van haar eerste man, de Nederlandse planter Hendrik Doffegnis, hertrouwde Madelon Lulofs in 1927 met de Hongaarse planter

László Székely, met wie ze al geruime tijd een relatie had. Ze woonden op een rubberplantage in Deli, op Sumatra. In de kleine blanke gemeenschap was hun positie niet te handhaven. Vanwege de schandaleuze echtscheiding werden ze met de nek aangekeken. Daarom besloten ze in 1929 naar Europa terug te keren. Toen Madelon Székely-Lulofs met haar Hongaarse echtgenoot en met hun dochtertje Kotjil, die pas één jaar oud was, in 1930 voorgoed Nederlands-Indië verliet, vestigden ze zich in de Hongaarse hoofdstad Budapest.

Budapest was in 1930 een weemoedige hoofdstad. De Eerste Wereldoorlog had een einde gemaakt aan de Oostenrijk–Hongaarse Dubbelmonarchie, die ooit naast Engeland, Frankrijk, Duitsland en Rusland een grootmacht in Europa was. Na 1918 viel de Dubbelmonarchie, één van de verliezers van de oorlog, uiteen en werd zij in kleine nationale staten verdeeld. Direct na de Eerste Wereldoorlog, in 1919, brak er in Hongarije ook nog een communistische opstand uit. Na enkele maanden burgeroorlog was de opstand neergeslagen en nam Miklós Horthy, de militaire leider van de winnende conservatieve partij ('het nationale leger') en de laatste admiraal van de Oostenrijk-Hongaarse vloot, de macht in Hongarije over. Met instemming van de geallieerden werd hij gouverneur in het Koninkrijk Hongarije, dat geen koning meer had. Karl Habsburg mocht geen koning meer zijn, omdat men bang was voor een hereniging van Oostenrijk en Hongarije en dus voor het ontstaan van een nieuwe grootmacht met revanchistische ideeën. Na de vrede van Trianon in 1920 werd Hongarije een land dat tweederde van zijn grondgebied verloren had; miljoenen Hongaren bevonden zich opeens buiten de landsgrenzen. (Romsics 2001b) Deze situatie was onacceptabel voor de politieke elite maar ook voor de bevolking. De onvrede over het vredesakkoord en de vrees voor een nieuwe, communistische opstand dreef het land in de richting van politiek rechts. Het pseudodemocratische, autoritaire systeem in het interbellum was nationalistisch en revanchistisch. Men vond de vrede van Trianon onrechtvaardig en men wachtte op de gelegenheid om terug te kunnen slaan. Economisch herstelde het land zich langzaam, maar de conjunctuur van voor de oorlog was definitief verleden tijd (Romsics 2001a).

De Hongaarse receptie van Madelon Székely-Lulofs

Madelon Székely-Lulofs was in het Hongaarse literaire leven een randfiguur. Hoewel haar beste boeken na hun verschijnen in Nederland vertaald werden in het Hongaars, besteedden de critici weinig aandacht aan deze werken. Ik heb in vijf Hongaarse landelijke kranten en acht tijdschriften die uitkwamen in de periode tussen 1930 en 1945 naar sporen gezocht van Madelon Lulofs. Het gaat om de volgende tijdschriften: *Literatura* [Literatuur]: een literair tijdschrift; *Világirodalmi Szemle* [Wereldliteratuur]: een literair tijdschrift dat zich vooral bezighield met recente literatuur uit het buitenland; *Nyugat* [West]: het meest gezaghebbende literaire tijdschrift uit die tijd; *Gondolat* [Gedachte]: tijdschrift; *Láthatár* [Horizon]; *Szép szó* [Het schone woord]; *A toll* [De pen]; *Munka* [Werk]. De vijf landelijke kranten zijn *Magyar Nemzet*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *Az Est* en *Esti Magyarország*. Ik heb in de onderzochte kranten en tijdschriften in totaal drie interviews, vijf boekbesprekingen en één tekstfragment gevonden. Wat typerend voor de meeste teksten is, is dat er veel fouten, vergissingen en onjuistheden over het leven en werk van Madelon Lulofs en haar echtgenoot in voorkomen. Het is zeer waarschijnlijk dat een deel van deze onjuistheden op rekening komt van het echtpaar Székely-Lulofs zelf.

De ‘schrijfster van de Javaanse slaven’

De eerste door mij gevonden tekst die over Madelon Lulofs verscheen, was een interview in de krant *Az Est* [De avond], op 19 mei 1932. Een kort artikel op pagina 8, naast de programma’s van schouwburgen, bioscopen en radio-omroepen, advertenties van films en toneelvoorstellingen, korte berichtjes over stakingen in Spanje, het Duits-Franse vredesakkoord en de arbeidsomstandigheden van taxichauffeurs in de Hongaarse provinciestad Miskolc. Wat de tekst bijzonder maakt, is een tekening van Madelon Lulofs die als illustratie bij het interview verscheen. Ter gelegenheid van het internationale PEN-congres in Boedapest maakte de onbekende journalist van *Az Est* een praatje met de Nederlandse schrijfster. De titel van het interview is opmerkelijk: ‘Gesprek met mevrouw Székely-Lulofs, met de schrijfster van de Javaanse slaven.’ Deze opzienbarende titel suggereert dat men hier met een schrijfster te maken heeft die het opneemt voor de inlandse bevolking van de Neder-

landse kolonie, die sociaal gevoelig is en die door een beschrijving van de misstanden de situatie van de koelies wil verbeteren. Met de slaven werden namelijk de koelies bedoeld. De tweede roman van de schrijfster, *Koelie*, was in Nederland net verschenen. Hierin gaat het volgens de journalist van *Az Est* over de inheemse arbeiders die als contractant naar een ander eiland worden getransporteerd, waar dan voor hen het ‘slavenleven’ begint. In *Koelie* heeft de auteur zonder twijfel schrijnende misstanden aan de oostkust van Sumatra aan de kaak gesteld. Het sociale engagement en de gevoeligheid van Madelon Lulofs in haar tweede roman en haar vermogen zich in te leven in de gevoelens van de inheemse arbeider waren zeer duidelijk, maar het zo openhartig bij de naam noemen van het contractsysteem in Deli was verrassend. In Nederland had ze het waarschijnlijk nooit gedurfd om in het openbaar zo een radicale uitspraak te doen. Dat er in de eerste decennia van de 20^e eeuw in Deli een soort verkapte slavernij bestond, is inmiddels bewezen. (Bremant 1987) Tegenover de Nederlandse pers was ze, toen ze enkele jaren later een interview gaf aan *Morks Magazijn* en over het ontstaan van *Koelie* sprak, veel voorzichtiger:

Tal van gegevens omtrent de verstandhouding tusschen blanken en inlanders en de betrekkingen der Europeanen onder elkaar wachtten op uitwerking en met velerlei vraagstukken, die mijn geest hadden in beslag genomen, moest ik door schriftelijk registreeren nog tot klaarheid komen. Zoo ontstond *Koelie*, waarin ik heb getracht mij te verplaatsen in de zielsgesteldheid van den inlander ten opzichte van de westersche beschaving, welker vertegenwoordigers hij als meesters erkennen moet (Székely-Lulofs 1939: 232).

Hier is geen sprake van slavernij, maar wel van de koelie die de blanke superioriteit moet erkennen. In dit interview aan *Morks Magazijn* is Lulofs verre van radicaal. Inmiddels heeft zij kennelijk geleerd voorzichtiger met haar uitspraken te zijn. Zij had in de jaren hiervoor vaker haar vingers gebrand vanwege haar werk. In 1931 barstte een eindeloze discussie los over *Rubber* en het waarheidsgehalte hiervan.¹ Een hele rij mensen (vooral kolonialen) voelden zich op hun tenen getrapt en betwijfelden sterk de authenticiteit van haar werk. Een jaar later herhaalde zich hetzelfde met *Koelie*. In 1936 was er veel ophef vanwege de film *Rubber* (vooral in Indië) en nog in hetzelfde jaar deed het boek van haar man met de titel *Van oerwoud tot plantage* stof opwaaien.² In 1939, toen

Lulofs zich net in Nederland ging vestigen, had ze weinig zin in nog een schandaal. Daarom onthield ze zich van radicale uitspraken en voegde zich naar de gegeven situatie. In 1932 kon ze het zich in een Hongaarse krant nog permitteren de 'schrijfster van de Javaanse slaven' te zijn.

Meteen aan het begin van het interview springen de lezer twee fouten in het oog. In *Az Est* wordt Madelon Lulofs geïntroduceerd als 'Mme Lulofs' en als de echtgenote van de Hongaarse 'ingenieur' László Székely. 'Mme' had waarschijnlijk Madelon moeten voorstellen. Wellicht heeft de journalist de voornaam van de schrijfster niet goed begrepen en heeft van Madelon 'Mme' gemaakt.³ De tweede fout is dat László Székely een ingenieur genoemd werd. Het is bekend dat de Hongaarse echtgenoot van Madelon Lulofs geen enkele hogere opleiding bezat. Hij heeft waarschijnlijk niet eens eindexamen kunnen doen, wat betekent dat hij zijn middelbare schoolopleiding niet had afgemaakt. Waarom werd hij dan een ingenieur genoemd? Dit is waarschijnlijk geen vergissing van de journalist.

László Székely werd in de Hongaarse kranten vaak een ingenieur genoemd. Ook in de lokale krant *Debreczeni Ujság* verscheen op 14 augustus 1932 een gesprek met Székely. De titel was: *Na twintig jaar kwam er een ingenieur uit Debrecen terug van Sumatra*. Het is zeer aannemelijk dat Székely zelf voor deze vergissing verantwoordelijk is. Hij dacht waarschijnlijk dat deze leugen zijn reputatie beter maakte en zijn aanzien deed stijgen. Het is niet de enige leugen die hij aan journalisten verkocht heeft. Er zijn verschillende onjuistheden in de Hongaarse kranten verschenen, gewoon omdat Székely die uit zijn duim gezogen had. Een goed voorbeeld is het verhaal dat hij een week later, op 20 augustus 1932, tijdens een interview vertelde aan dezelfde journalist van de *Debreczeni Ujság*. Hierin ging het over de kennismaking tussen Székely en Madelon Lulofs. In het interview werd een romantisch verhaal opgetekend over de dochter van de gouverneur van Nieuw-Guinea, Madelon Lulofs, en de jonge, Hongaarse ingenieur László Székely. Zij zouden elkaar in een tropische nacht op een bal in het gouverneurspaleis hebben ontmoet. Na deze kennismaking zou de jonge Hongaarse ingenieur een graag geziene gast in het gouverneurspaleis geweest zijn en na enkele maanden zou hij met de gouverneursdochter getrouwd zijn. Dit romantische verhaaltje ging er bij de journalist natuurlijk in als zoete koek. Het had echter vrijwel niets met de werkelijkheid te maken. Székely wilde de journalist hoogstwaarschijnlijk niet graag vertellen dat Madelon Lulofs reeds getrouwd was (nota bene met een collega van Székely) en

twee dochters had, toen zij en Székely elkaar op een rubberplantage in Deli hebben leren kennen. Dat er voorafgaand aan hun huwelijk geen romantisch bal in het gouverneurspaleis in Nieuw-Guinea plaatsvond, maar overspel en een schandaleuze echtscheiding in Deli, wilde Székely ook niet in de krant gedrukt zien die in de stad verscheen waar hij zijn middelbare schoolopleiding genoten had, en waar hij kennelijk nog veel kennissen had.⁴ Liever bedekte hij de prozaïsche werkelijkheid met de rooskleurige sluier van de romantiek. En dit was niet de laatste keer dat hij iets dergelijks deed. In de krant *Esti Kurir* van 30 augustus 1941 werd ook over Székely geschreven. Hier wordt hij als ‘beroemde ontdekkingsreiziger en regisseur van meerdere expeditiefilms’ voorgesteld aan de lezer. Székely was natuurlijk noch ontdekkingsreiziger, noch regisseur van expeditiefilms. Hij was assistent op verschillende tabak- en rubberplantages in Deli en tekenaar van het weekblad Sumatra, later leefde hij in Europa van het schrijven. Tot regisseur heeft hij het niet geschopt. De spannendste reis van zijn leven was waarschijnlijk die van Boedapest naar Medan in 1914, maar veel viel daar niet meer te ontdekken.

Wanneer Székely over het schrijverschap en de successen van zijn vrouw praatte, was hij evenmin vrij van overdrijvingen. In het genoemde interview in de *Debreczeni Ujság* zei Székely – in verband met de plannen om de roman van zijn echtgenote *Rubber* te verfilmen – tegen de journalist dat het management van het Amerikaanse Paramount filmbedrijf een bod had gedaan voor de rechten van de film, ter waarde van 40.000 dollar. Het is bekend dat Paramount die rechten nooit heeft gekocht⁵, maar dat Gerard Rutten dit wel gedaan heeft. En niet voor 40.000 dollar, maar slechts voor 10.000 gulden, wat echter toentertijd ook een astronomisch bedrag was.⁶

Met deze leugentjes heeft Székely waarschijnlijk geprobeerd zijn eigen positie in de toenmalige media te verbeteren en zijn faam op te poetsen, zichzelf belangrijker te doen voorkomen dan hij eigenlijk was. Op zijn zachtst gezegd heeft hij hard gewerkt aan zijn imago, maar dit bleek uiteindelijk tot weinig succes te hebben geleid. Hij bleef namelijk in de Hongaarse literaire en intellectuele kringen een onbekende figuur.

Het sociale geweten

Het tweede interview met Madelon Lulofs, dat ik in het literaire tijdschrift *Világirodalmi Szemle* [Wereldliteratuur] heb gevonden, verscheen in mei

1935, precies drie jaar na het eerste. De journalist Béla Szilágyi stelde zijn anderhalve pagina lange tekst in de telegramstijl van de nieuwe zakelijkheid op:

Derde verdieping. Ik bel. Ik word aangemeld. Een lange vrouw ontvangt mij. Ze heeft rare, diepliggende ogen. Ze kijkt me aan. Ik stel me voor. Ik zeg slechts enkele woorden over inheemsen, blanken. Zij praat. Ze praat zeer zachtjes:

'Zoals ik reeds in *Koelie* heb geschreven. Maleiers, koelies. Hitte. Uitbuiting – maar niet op de Europese manier. De koelie sluit een contract af. De Maleier ook. Hij weet niet eens waarom, hoe en wat voor werk hij moet doen. De Maleier weet het ook niet. Dan wordt er gewerkt. Er wordt gewerkt en gedobbeld. Overdag wordt er gewerkt en als de betaaldag komt, dan wordt er in de nacht gedobbeld. Er wordt om geld gedobbeld. En het geld wordt verloren, en ook de mogelijkheid, de hoop dat hij weer terug kan. Geloof u mij, deze mensen zijn kinderen, beschaamde kinderen. [...]'

 (Szilágyi 1935: 7).

Tijdens het interview worden twee dingen duidelijk. Ten eerste dat de journalist geen verstand heeft van de kolonie of de koloniale verhoudingen. Hij weet niet wat een koelie en wat een Maleier is en hij gooit alles wat ver weg is en voor hem exotisch lijkt op een hoop. Ten tweede – wat ook al in het eerste interview duidelijk werd – is de drijfveer van de schrijfster niet de beschrijving van het tropische natuurschoon, of een liefdesverhaal in de exotische omgeving. Madelon Lulofs is alleen geïnteresseerd in de mens, in de menselijke lotgevallen:

Java, Hawaï, Madagaskar. Eilanden. Rare, bedwelmende archipel. Men zou kunnen schrijven over mooie vrouwen, carrière, liefde, over de wonderbaarlijke tropische natuur, over het wulpse oerwoud. Nee. Dat doet ze niet. De mens is interessanter, veel interessanter. Ik denk dat ze geen romancier is in de gewone zin van het woord. Zij is meer een kenner: een mensenkenner. Haar belangstelling gaat uit naar de mens. Het maakt niet uit of hij blank, kleurling, Maleier of Chinees is. Mens. Zo simpel. Zonder uitleg (Szilágyi 1935: 7).

In de loop van het gesprek wordt het onderwerp minder literair en meer politiek beladen. De journalist schrikt er duidelijk van. Wanneer Madelon

Lulofs over sociale gevoeligheid en socialisme begint, is de journalist gegeneerd. In het Hongarije van de jaren dertig, vier jaar voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, heerste er een duidelijke rechtse, politieke sfeer. Socialistische ideeën waren uit den boze.

Illustratie op pagina 8 van "Az Est" van 19 mei 1932, waar het interview met Madelon Székely-Lulofs werd gepubliceerd.

Zij vertelt: 'Een socialistische beweging in Europese zin bestaat niet. Als er überhaupt een beweging ontstaat, dan heeft die een nationaal karakter. Socialistische ideeën worden door de inheemse intelligentie verspreid, die in Europa heeft gestudeerd. De bevrijding van de vreemde macht gaat uiteraard gepaard met de sociale bevrijding. Met het kapitalisme zijn er trouwens grote problemen. Het maakt ongelooflijk veel fouten en heeft geen geweten. Het is enorm gewetenloos. Deze situatie moet worden veranderd.'

Ik vraag aan haar: mag ik dat ook schrijven? Ja. Dat ook. Ik denk erover het toch niet op te schrijven. Misschien wel. De blanken?

Wat kun je doen? Het is warm. Tropische hitte. Bedwelmende hitte. 'Rubber'. Wat kun je doen? Drank, en dan nog eens drank. En dan weer. Dans! Vrouwen. Gierigheid. Blanke mensen. We kijken toe. 'Rubber'. De strijd van de blanken om het leven, om het begin van het leven. Dan komt het spel en ook de blanke verliest alles. Mogelijkheden, thuiskomst, hoop. [...] Bent u socialist?

'Ik ben geen partijlid. Maar ik kan me het nationalisme niet voorstellen. Ik ben ervan overtuigd dat de huidige situatie slecht is en dat het sociale inzicht moet overwinnen.'

Ik sta op. Ik dank. Tot ziens. Langzaam loop ik naar buiten. Zij moet veel hebben gezien. Zij moet veel meegemaakt hebben zodat ze *Rubber* en *Koelie* kon schrijven. Kapotte mensen. Gefaalde levens. Blanken, gelen wijzen de weg: de weg van het sociale geweten (Szilágyi 1935: 8).

De sociale gevoeligheid van de schrijfster en haar kritiek op het kapitalisme heeft een belangrijke rol gespeeld in het gesprek. Dat boeide de journalist kennelijk meer dan de literaire kant van het verhaal. In dit interview waren de uitspraken van Madelon Lulofs nog radicaler dan in het eerste interview. Haar moedige, in het openbaar geuite kritiek op het koloniale stelsel blijft echter (zoals we gezien hebben) binnen de grenzen van Hongarije.

De internationaal bekende auteur

Het derde interview verscheen op 24 mei 1936. Het werd gehouden door de journaliste Bea Sz. Solymos en verscheen in de krant *Pesti Hírlap*. In de tekst wordt de schrijfster veel lof toegezwaaid, maar daarnaast heeft

het interview een algemeen beschrijvend karakter. Er werden geen pijnlijke vragen gesteld, er werd niet over politiek gesproken. De auteur en haar werk staan in het middelpunt: titels, feiten en getallen worden genoemd. De meest persoonlijke vraag gaat over haar kindertijd. Ongeveer de helft van de tekst schetst de internationale bekendheid van de schrijfster: *Rubber* werd in 12 talen vertaald en in ca. 100.000 exemplaren gedrukt. Het werd verfilmd en er werd ook een toneelstuk van gemaakt. *Koelie* werd vergeleken met het beroemde werk *De hut van oom Tom* van Becher Stowe. De journaliste stelde vast dat *De andere wereld* ook succesvol was in Amerika, Zweden en Duitsland. Ook ging ze kort op het vertaalwerk van Madelon Lulofs en haar man in:

Ik ben erg blij dat we enkele Hongaarse schrijvers in het buitenland bekend konden maken. We hebben de nieuwste werken van beroemde Hongaarse schrijvers met vreugde in het Nederlands vertaald. Sommige auteurs waren al in het buitenland bekend, maar de geïsoleerdheid van de Hongaarse taal sluit de wegen naar de buitenlandse boekenmarkt voor veel schrijvers af. Via de Nederlandse taal kunnen we de aandacht van Duitse, Engelse en andere buitenlandse uitgevers trekken en hen attent maken op de geniale Hongaarse schrijvers, die in Nederland met veel liefde werden ontvangen. Ik hoop dat dit slechts het begin is (Solymos 1936: 39).

Over de dood van haar vader zei Madelon dat hij naar aanleiding van een tropische ziekte overleden was. Madelon Lulofs vertelde hier niet de waarheid, maar het is begrijpelijk dat zij niet over de omstandigheden wilde praten, die tot de zelfmoord van haar vader Claas Lulofs hebben geleid.⁷

Ten slotte vertelde de schrijfster over het boek waarmee zij net bezig was: *De hongertocht*, de roman die de meeste aandacht heeft getrokken in Hongarije. Over *Rubber* kon ik geen enkele boekbespreking vinden in de Hongaarse pers, hoewel deze eerste roman van Madelon Lulofs de meeste aandacht kreeg in Nederland en ook in het buitenland.

De kenner van de inheemse ziel

Over *Koelie* verscheen één boekbespreking in het tijdschrift *Literatura*. De onbekende criticus is zeer lovend over de nieuwe roman van de

Nederlandse schrijfster. Hij vergelijkt *Koelie* met *De hut van oom Tom* en spreekt met respect over de 'getalenteerde auteur'. Het sociale aspect van het werk wordt hier ook duidelijk benadrukt:

In dit boek beschrijft Madelon Lulofs de uitbuiting en het bittere lot van de Javaanse koelies. Zij brengt de lezer met haar werk niet alleen dichterbij de sociale rechtvaardigheid, maar laat ook de exotische omgeving en de ziel van het eigenaardige, primitieve volk zien (*Literatura* 1934: 334).

Behalve deze ene boekbespreking verscheen er nog een fragment van *Koelie* in het avant-gardistische tijdschrift *Munka* [Werk]. Hoewel het werk van Madelon Lulofs moeilijk avant-gardistisch genoemd kan worden, kan men dit verklaren. De hoofdredacteur van *Munka* was Lajos Kassák, de meest markante vertegenwoordiger van de avant-garde in Hongarije. Eén van de werken van Kassák, *Angyalföld*, werd in het Nederlands vertaald onder de titel *Achterbuurt* en verscheen in 1935 in Amsterdam. De inleiding voor de Nederlandse uitgave werd door Madelon Székely-Lulofs geschreven. Madelon Lulofs en Lajos Kassák hadden dus als het ware een werkrelatie en op deze manier kwam er een fragment uit het weinig avant-gardistische *Koelie* in de uitgesproken avant-gardistische *Munka* terecht, onder de titel *De nieuwe koelies zijn aangekomen* (M. Lulofs 1934: 1093-1098).

De andere wereld kreeg een buitengewoon korte boekbespreking in het tijdschrift *Literatura*. De onbekende journalist heeft in negentien regels de inhoud van het werk schetsmatig weergegeven en heeft niets over de literaire waarde of het sociale karakter van de roman vermeld.

Patrouille op Sumatra

Het boek dat in Hongarije de meeste aandacht trok was *De Hongertocht*, dat in het Hongaars als *Szumátrai járór* [Patrouille op Sumatra] vertaald werd, maar in de kranten soms ook onder de naam *Szumátrai őrvár* [Sumatraanse Patrouille] genoemd werd. In het literaire tijdschrift *Nyugat* schreef István Nagypál een uitgebreide boekbespreking over *De Hongertocht*. De criticus benadrukt de tegenstellingen in het boek. Aan de ene kant doet het werk denken aan de spannende, avontuurlijke jeugdlectuur à la Jules Verne, Karl May, Stanley, Rudyard Kipling of Jack London.

Door deze auteurs heeft de criticus als kind ooit het ‘spannende, sprookjesachtige, raadselachtige deel van de wereld’ leren kennen, omdat ‘voor niet-zeevarende volkeren alleen het boek de verleidelijke smaak van het tropische avontuur kon geven.’ *De Hongertocht* is dus aan de ene kant een romantische belevenis, vanwege de beschrijvingen van de exotische omgeving. Aan de andere kant is het voor de volwassen lezer belangrijk dat Lulofs ‘het ware gezicht van de koloniale wereld laat zien.’ De journalist prijst vooral het realisme van Lulofs:

In de wereld van de kolonie is er geen paradijselijk geluk en (paradijselijke) vrede, maar vindt er een meedogenloze uitbuiting plaats, veel erger dan in Europa zelf. Het is een strijd tegen de mens, tegen wilde dieren, tegen tropische ziektes, tegen muskieten en tegen het oerwoud. En dat is geen sprookjesland, maar een dodelijke, moordende stilte, een begraafplaats. De koloniale problematiek die in de boeken van Lulofs wordt opgeworpen, weerspiegelt de onopgeloste problemen van hun leven. In de tropen staan namelijk twee groepen onverzoenbaar en toch onlosmakelijk tegenover elkaar: de gesloten kasten van de blanken en die van de inheemsen (Nagypál 1938: 88).

De criticus noemt de stijl van Lulofs puritanistisch-realistisch. De strijd van de militairen om hun leven in het oerwoud wordt met groot realisme beschreven. Het exotische oerwoud is geen romantisch plekje, maar een gevaarlijke plaats waar op leven en dood gevochten wordt. De tegenstelling is uiteindelijk niet de clichématige natuur-cultuur of blank-bruin, maar een heel andere: ‘de mens komt tegenover de wereld van zijn eigen verlokkelijke verlangens te staan.’ De figuren in het boek worden dus, volgens de criticus althans, met hun eigen wensen en droombeelden, dus met een construct van de tropen, geconfronteerd. In feite is dit een confrontatie van de ik-figuur met zichzelf.

De journalist van het tijdschrift *Literatura* is ook zeer positief over Lulofs en haar *Hongertocht*. Op 10 december 1937 verscheen in het tijdschrift een boekbespreking van een halve pagina, waarin de criticus vooral de ‘fantastisch mooie natuurbeschrijvingen en de fijn uitgewerkte karakterschetsen van de personages’ prijst. Het is een ‘kunstwerk van de hoogste klasse’. Dit werk is ‘een bewijs van de vitaliteit van de mens dat geweldig interessant is en toch bezit het een absolute, literaire waarde’.

De journalist Béla Bodó, van de krant *Pesti Napló*, zwaait op 5 december 1937 Lulofs ook alle lof toe. Hij introduceert de schrijfster als een wereldberoemde auteur die succes geogst heeft met haar romans. De journalist (die waarschijnlijk de kritieken in Nederland kent) spreekt ironisch van 'gecompromitteerde wereldfaam'. Volgens de journalist is de oorzaak van haar succes het feit dat zij altijd over gebeurtenissen schrijft die zij zelf beleefd heeft, daar in de andere wereld. Béla Bodó schrijft ook over de ontstaansgeschiedenis van *Hongertocht*: over het pakje van onderluitenant N. dat Lulofs in Boedapest gekregen heeft. In het pakje bevinden zich kaarten, ambtelijke stukken en rapporten, in een droge, militaire ambtenaarstijl geschreven. De 'kleine, menselijke tragedie van onderluitenant N. in saaie verwoordingen, voor leken een onbegrijpelijke taal'. De patrouille van onderluitenant N. werd een mislukking, men verdwaalde in de rimboe. Slechts enkelen overleefden de tocht. Onderluitenant N. zoekt sinds 25 jaar naar rehabilitatie, probeert zijn recht te halen. Dit 'treurig-spannende' boek is 'zo dicht bij de realiteit dat men haast vergeet dat dit een roman is, en niet het verslag van een getuige'. Dit noemt Bodó de kracht van het schrijverschap van Lulofs. De criticus maakt nog een belangrijke opmerking aan het eind van zijn artikel:

We moeten de schrijfster dus een realist noemen die niet vergeet, zelfs altijd benadrukt, dat in de Nederlandse koloniën niet alleen blanken mensen zijn, maar ook kleurlingen. Ook de inheemse bendes en piraten zijn mensen, ondanks hun leed en hun armzalige bestaan. Een dergelijke, zakelijke beschrijving zijn we van schrijvers die uit koloniserende landen afkomstig zijn, niet gewend (Bodó 1937: 36).

De journalist merkt ten slotte nog op: 'Madelon Lulofs is een goede en enthousiaste schrijfster. Jammer is alleen dat er in haar boek dat net verschenen is, bijna op elke bladzijde ergerlijke drukfouten te vinden zijn.'

Madelon Székely-Lulojs in de jaren '30

Buiten de kring

Uit haar correspondentie, die zich in het Letterkundig Museum in Den Haag bevindt, blijkt dat Madelon Lulofs ook contacten had met de Hongaarse schrijver Dezső Kosztolányi. Kosztolányi was tijdens het interbellum een gezaghebbende figuur in het Hongaarse literaire leven; hij was ook voorzitter van de PEN-club. Dit contact was vooral aan Herman Robbers, de directeur van uitgeverij Elsevier in Amsterdam, te danken.⁸ Madelon heeft Kosztolányi vaker bezocht. In een brief aan Robbers schrijft ze op 26 november 1931: '[...] Ik kreeg van Kosztolányi een boek dat door hem geschreven en door Van Praag vertaald was.' De bezoeken waren wederzijds en dat duidt op een zekere samenwerking. Madelon Lulofs heeft wellicht vertaalwerk voor Kosztolányi gedaan. Lulofs schreef op 6 januari 1932 aan Robbers het volgende:

Alles wat operette, bioscoop en roman is, gaat over de tropen en vooral in deze beroerde tijden geeft elke uitgever dat, wat het publiek verlangt en niet omdat het 'kunst' is. Zelfs Kosztolányi geeft momenteel vertaalde Chinese en Japanse gedichten uit. Waar hij die vandaan haalt, mag de lieve God weten. [...] Kosztolányi was verleden zaterdag bij mij en vroeg wanneer de vertaling klaar zou zijn.

In de volgende brief van 9 januari 1932 schrijft Madelon Lulofs aan Robbers: 'Ik belde Kosztolányi vandaag op om verdere besprekingen met hem aangaande de vertaling, maar hij kan me pas in de loop van de volgende week komen opzoeken.'

Ondanks deze werkrelatie is de naam van Madelon Lulofs in de talrijke studies over Kosztolányi en in de brieven en dagboeken van Kosztolányi niet te vinden. Zij en haar werk bleken niet voldoende belangrijk te zijn voor de Hongaarse schrijver.

Slot

De aandacht die de Hongaarse literaire kritiek voor het werk van Madelon Lulofs had, was maar matig. In de acht jaar dat zij in Hongarije woonde, verscheen haar naam slechts negen keer in de pers.⁹ Hoewel zij over het

algemeen goede kritieken kreeg, bleef zij een buitenstaander voor de literaire kringen.

In 1938 vertrekt het gezin naar het neutrale Nederland om de dreigende oorlog te ontvluchten. Kennelijk hebben ze geen blijvende herinneringen bij het Hongaarse publiek achtergelaten.

Hoe onbekend Madelon Lulofs voor de Hongaarse literatuur gebleven was, bewijst de journalist van *Esti Magyarország* op 22 april 1942. Vier jaar na het vertrek van het echtpaar Székely-Lulofs uit Boedapest bezocht een andere Nederlandse schrijfster de Hongaarse hoofdstad: Jo van Ammers-Küller. Zij verbleef slechts twee weken in Hongarije, maar de journalist van de krant *Esti Magyarország* nam met haar een interview af. Het gesprek ging over de Nederlandse literatuur, over haar schrijverschap en over de bekendheid van de Nederlandse literatuur in Hongarije en die van de Hongaarse literatuur in Nederland. Aan het einde van het interview zei de Nederlandse schrijfster:

In Amsterdam is het echtpaar Lulofs bezig met Nederlands-Hongaarse vertalingen. De vrouw is van Hongaarse afkomst. Zij heet Maria Székely. Als zij en haar man voldoende over de stand van zaken op het gebied van de literatuur geïnformeerd worden, kunnen ze helpen bij de verspreiding van literaire werken (1942: z.b.).

Dat van het ‘echtpaar Lulofs’ niet de vrouw, maar de man Hongaars was, bleef onopgemerkt. De fout viel niemand op. De journalist, de redacteur en ook het publiek lazen eroverheen. Madelon Lulofs was in Hongarije snel vergeten.

Noten

¹ Meer hierover in Praamstra 2007: 89-109.

² Meer hierover Pusztai – Praamstra 1997: 98-124.

³ ‘Mme’ kan ook ‘madame’ betekenen, maar deze afkorting was in Hongarije niet gebruikelijk

⁴ Madelon Lulofs schrijft, nog in *Sumatra*, op 25 juni 1927 over een bezoek aan Debrecen met haar man, waar ze enkele vrienden bezochten. De naam van de stad werd in de tekst weliswaar niet genoemd, maar uit de beschrijving wordt duidelijk dat het om Debrecen gaat (Eyck, van 1927: 25-28).

⁵ Er waren waarschijnlijk wel onderhandelingen met een bedrijf in Hollywood, maar een concrete overeenkomst werd nooit gesloten en men weet ook niets over een concreet aanbod. Zie: Praamstra 2007: 89-109.

- ⁶ Zie nog Praamstra 2006: 251-270.
- ⁷ Claas Lulofs heeft zich op 12 februari 1912 opgehangen vanwege zijn buitenechtelijke relatie en zijn zoon die uit deze relatie geboren werd. Zie verder: Okker 2007: 25-49.
- ⁸ Brief van Madelon Lulofs aan Herman Robbers van 10 oktober 1931. Budapest: '[...] ik was ook bij Kosztolányi. Hij was zeer beminnelijk en wij spraken over alles en nog wat. Ik moet u zijn groeten overbrengen. Hij sprak zeer waardierend en bewonderend over u en het was voornamelijk uw visitekaartje dat deze deur zoo makkelijk voor mij opende.'
- ⁹ De aandacht voor het boek van haar man *Van oerwoud tot plantage* in Nederland was veel groter. Alleen over dit ene boek verschenen in Nederland en in Indië binnen twee jaar meer artikelen dan over de drie bekendste romans van Madelon Lulofs in Hongarije gedurende 8 jaar.

Bibliografie

Primaire literatuur

- Bodó, Béla (1937): 'Madelon Lulofs : Szumátraí járór' [Patrouille op Sumatra]. In: *Pesti Napló*, 5 december 1937, 36.
- Eyck, Christine van (1927): 'Over mensen en dingen uit vreemde landen – Bohemyens typen uit Hongarije'. In: *Sumatra*, 25 juni 1927, 25-28.
- 'Interview met Madelon Lulofs'. In: *Az Est*, 19 mei 1932, 8.
- Kassák, Lajos (1935): *Achterbuurt* [Angyalföld]. Inl. Madelon Székely-Lulofs. Amsterdam.
- Lulofs, Madelon (1936): 'A másik világ' [De andere wereld]. In: *Literatura*, 1. september 1936. Jg. XI.
- Lulofs, Madelon (1937): *A másik világ* [De andere wereld]. Vert. László Pintér. Budapest.
- Lulofs, Madelon (1934): *Az őserdő rabjai* [De gevangenen van het oerwoud]. Vert. Andor Németh. Budapest. (Jó könyvek 13.)
- Lulofs, Madelon (1934): 'Az őserdő rabjai' [De gevangenen van het oerwoud]. In: *Literatura*, 1 november 1934, 334.
- Lulofs, Madelon (1942²): *Gumi* [Rubber]. Vert. György Kovács. Budapest. (Jó könyvek 16.)
- Lulofs, Madelon (1934): 'Megjöttek az új kulik' [De nieuwe koelies zijn aangekomen]. Fragment. In: *Munka*, No. 37. 1093-1098.
- Lulofs, Madelon (1937): 'Szumátraí járór' [Patrouille op Sumatra]. In: *Literatura*, 10 december 1937, 441.

- Lulofs, Madelon (1937): *Szumátrai járőr* [Patrouille op Sumatra]. Vert. László Pintér. Budapest.
- Lulofs, Madelon (1944): *Utolsó kísérlet* [Het laatste bedrijf]. Vert. László Székely. Budapest.
- Nagypál, István (1938): ‘Szumátrai őrző. Madelon Lulofs regénye – Pantheon’ [Patrouille op Sumatra. Roman van Madelon Lulofs – Pantheon]. In: *Nyugat*, 1938. Jg 34. Band I. 87-89.
- Solymos, Sz. Bea (1936): ‘Szumátrától Budapestig (Látogatás Lulofs Madelon Holland írónőnél)’ [Van Sumatra tot Budapest (bezoek aan de Nederlandse schrijfster Madelon Lulofs)]. In: *Pesti Hírlap Vasárnap*, 24 mei 1936. 39.
- Székely-Lulofs, M.H. (1939): ‘Het schrijversvak’. In: *Morks Magazijn*, mei 1939, 225-236.
- ‘Szeretnénk megismerni az igazi magyar irodalmat – mondja Jo van Ammers-Küller holland író Budapesten’ [We willen graag de Hongaarse literatuur leren kennen – zegt de Nederlandse schrijfster Ja van Ammers-Küller in Budapest]. In: *Esti Magyarország*, 22 april 1942.
- Szilágyi, Béla (1935): ‘Beszélgetés Madelon Lulofs-szal’ [Gesprek met Madelon Lulofs]. In: *Világirodalmi szemle*, mei 1935 Nr. 1. 7-8.
- Brieven van Madelon Székely-Lulofs in het Letterkundig Museum in Den Haag, collectie Madelon Székely-Lulofs. L9452.

Secundaire literatuur

- Breman, Jan (1987): *Koelies, planters en de koloniale politiek*. Leiden.
- Okker, Frank (2007): ‘Vissen vangen in een vulkaan. De bewogen jeugd van Madelon Székely-Lulofs’. In: *Acta Neerlandica*, 5/2007. Debrecen, 25-49.
- Praamstra, Olf (2006): ‘Rubber, de roman, de film en het koloniale discours’. In: Gustinelly, E. (e.a. red.): *Vijfendertig jaar studie Nederlands in Indonesië*. Depok, 251-270.
- Praamstra, Olf (2007): ‘Ontworteld’. In: *Acta Neerlandica*, 5/2007. Debrecen, 89-109.
- Pusztai, Gábor – Praamstra, Olf (1997): ‘Een „lasterlijk geschrijf”, kritiek en (zelf)censuur in de Nederlands-Indische literatuur’. In: *Indische Letteren*, 1997/12, 98-124.
- Romsics, Ignác (2001): Egy korszak a mérlegen. In: *Rubicon*, 2001/1-2. 44-52.